

Aristid Zelenay

Rok 1968 začal sľubne...

...z čela všemocnej Komunistickej strany bol odvolaný tvrdý, protislovensky naladený Antonín Novotný a nahradený Slovákom Alexandrom Dubčekom, ktorý nielenže zrušil dovtedy praktizovanú prísnu cenzúru tlače, ale pokúšal sa zmeniť aj systém vládnutia a dať ľuďom viac osobnej slobody. Žiaľ, nie všetci dokázali s touto slobodou zodpovedne zachádzať. Niektorí „pisálkovia“ - novinári, dovtedy zbožne oslavujúci „rodnú stranu“ a „veľkého brata, záštitu mieru a pokroku na celom svete“ akoby šibnutím čarovného prútika v rozprávke zistili, že tieto idoly nie sú až také dokonalé ako ich predstavovali, ale majú množstvo nedostatkov a chýb. No a pretekali sa doslovne nielen v poukazovaní na ne, ale horlivo bičovali aj ich pôvodcov, zabúdajúc, že u „veľkého brata“ k nijakému uvoľneniu nedošlo a od koryta odstavené domáce nomenklatúrne kádre majú stále v ľudových milíciách svoju nádej a pokúšia sa odstrániť demokratickejšie zmyšľajúcich politikov. A starosti mi robilo aj štvanie hlavného ideológa z Východného Nemecka, ktorý sústavne verejne odsudzoval uvoľnenie u nás. A na zavŕšenie miery nešťastia sa po našom území stále presúvali zbytky „spriatelenej armády Varšavského paktu“, ktoré predtým konali spoločné manévry. Keď napomenutia „bratských strán“ nezmenili politický odmak v Česko-Slovensku, bolo jeho vedenie pozvané na koberec. Ponuku prijalo, ale len po Čierne nad Tisou a naopak pozývateľ prišiel do Čiernej nad Tisou. Vyjednávania boli síce na našom území, ale pozývateľ sa na noc vracal na Podkarpatskú Rus. Táto nedôvera mi signalizovala, že niečo vo vzájomných vzťahoch škripe. Zo spoločného vyhlásenia o výsledkoch rozhovorov síce tiekol med a mlieko, aby zároveň ohlásenie pokračovania jednaní o dva týždne v Bratislave vrhali oprávnené tieň podozrenia, že nie je všetko s kostolným poriadkom. Začal som cítiť nejakú predtuchu, že hrozí vnútroštátny prevrat a staré kádre sa pokúsia zvrátiť mocou zvnútra vývoj k lepšiemu. Ale o nejakej emigrácii nepadlo ani slovo, napriek tomu som sa nazdával, že v prípade nepokojov by bolo pre mňa i rodinu výhodnejšie nebyť v strede takýchto udalostí. Takýto postoj som mal z jednoduchej príčiny: **moje názory sa nezhodovali s názormi tajnej polície** a naopak. Lenže ja som bol na kratšej strane páky.

Medzitým som sa prihlásil do autoklubu na dvojtýždenný pobyt pri Čiernom mori v Rumunsku. Cestou tam som chcel ukázať dvom už dospievajúcim synom Jadranské pobrežie. Trval som na tom, aby išla s nami aj štvorročná dcéra, s ktorou som mal počas roka pre vysoké pracovné zaťaženie menej možností tráviť čas.

Vzhľadom na neistú situáciu som chcel stráviť už noc pred začatím vyjednávania v Bratislave mimo územia štátu a byť už v Juhoslávii. Lenže pracovné povinnosti mi dovolili odísť až včas ráno v deň začatia jednaní. Keď som bol na obed už v Chorvátsku, vydýchol som si. Týždeň som sa posúval stále južnejšie k albánskym hraniciam. No čím viac som sa vzdaloval na juh, tým slabší bol príjem prenosného rádia, ktoré som mal so sebou. Chcel som byť neustále informovaný o dianí doma. A obiduc Albánsko sme sa cez dnešné Kosovo dostali do Bulharska a odtiaľ do konečného cieľa – Rumunsku, bol oproti doterajšej ceste iba skok. Ubytovali sme sa a nasledovalo desať pokojných dní čapkania sa v mori a slnenia, no rádio bolo každý večer v permanencii. A tak v noci pred 21. augustom sa mi podarilo zachytiť vysielanie rádia Praha až do konca vysielania, kedy hlásateľ zažlel dobrú noc. Vtedy rádio ešte nehlásilo, že už vyše hodiny nás obsadzujú cudzie vojská.

Na druhý deň som už od piatej hodiny ráno mal rádio pri uchu a pokúšal som sa dozvedieť niečo nového. Ale chytil som iba anglicky hovoriace stanice a cez moju slabú znalosť angličtiny som rozumel slovo o okupácii. To však znelo tak neuveriteľne, že som túto Jóbovu správu považoval za dôsledok mojej neznalosti. A pretože

Ilustračné foto: Internet

v ten deň mám narodeniny, prišli mi synovia skoro ráno gratulovať. Zarazili sa, že namiesto prejavu mojej radosti a vďačnosti za ich pozornosť som ich žiadal, aby mlčali, lebo „...deje sa niečo, čomu ja dobre nerozumiem.“ Keď sme prišli na raňajky, v jedálni to hučalo ako keď štuchnete do osieho hniezda. To, čo som považoval za neskutočné, za nemožné, bolo pravdou. Okupovali nás. Správy rumunského rozhlasu nemali pre nás cenu, nenašiel so nikto, kto by ich bol prekladal. Našiel sa iba jeden rumunský profesor z ich jazykového inštitútu, ktorý správy prekladal do francúzštiny a ja potom do slovenčiny, čo nás ľudsky zblížilo. Pýtal sa ma, čo budem robiť ja s rodinou a ponúkol mi zostať v Rumunsku, lebo krajina potrebuje odborníkov: ja viem reči a on mi pomôže s formalitami. Pritom zostanem stále na doterajšej strane železnej opony a v prípade uvoľnenia situácie budem sa môcť ľahšie vrátiť na Slovensko. Nezavrhol som kategoricky jeho návrh. Skutočnosť, že nielen rumunskí občania, ale i vláda protestovali proti okupácii, bolo vhodnou živnou pôdou rozhodnúť sa prijať túto ponuku. Noc nebola pokojná, z mora bolo počuť z času načas prestrelky. Rumunská pohraničná stráž bránila krajinu proti narušiteľom ich hraníc, no neboli sme v stave rozoznať, ktoré výstrely vychádzali od obrancov a ktoré od domnelých narušiteľov. Cez deň začali ubúdať správy o protestoch proti okupácii zrejme ako dôsledok hrozby Sovietov, že aj Rumunsko môže postihnúť osud Československa. Vtedy sa môj rumunský priateľ obrátil ma mňa s povzdychom: „Keby som ja mal Vaše možnosti...!“ **„Aké mám ja v tejto situácii možnosti? Ženu, tri deti, mám iba minimálnu finančnú hotovosť, ktorá stačí iba na nákup benzínu na cestu späť, nemám prácu, nemám kde bývať...“**. „Ale máte auto a keby sa dačo stalo, nič nebalte, iba skočte rýchlo do auta, utekajte do prístavu v Konstanzi na prvú loď, ktorá ide aspoň do Istanbulu. Keď tam pristanete, ste už v bezpečí. Odtiaľ sa už pretlčiete na Západ.“ **A vytiahol u vrečka starostlivo na drobno poskladanú bankovku v hodnote dvadsať rakúskych šilingov a podal mi ju: „Aby ste mali na začiatok v slobodnom svete.“** Z dnešného pohľadu je dvadsať šilingov zanedbateľná veličina. Ale vtedy, **v chudobnom Rumunsku to bol celý poklad, ktorý som dostal od človeka, ktorého som spoznal iba pred tromi dňami,** ktorý mňa bližšie nepoznal a povedal mi veci, za ktoré mohol byť uväznený dlhší čas, keby som ho bol býval udal alebo sa preriekol.

Svitol posledný deň, na ktorý sme mali pobyt zaplatený. Ráno predstúpil pred dovolenkárov jeden pán, ktorý sa predstavil ako vedúci zájazdu a vyhlásil, že jeho funkcia ako zástupcu autoklubu, organizátora celého pobytu končí. Každý z nás má slobodu ísť kam chce a kto chce zostať v Rumunsku, tiež môže tak urobiť, iba musí ísť na miestnu políciu prihlásiť sa na pobyt. Iba zopár osôb odišlo prihlásiť sa. Okolo desiatej hodiny nastal na námestíčku pred ubytovňami pohyb. Pristavovali tam autá a dovolenkári vynášali svoje zvršky z ubytovní a doslova ich hádzali do auta. Žiadne balenie, ukladanie...a keď sa im niečo nezместilo do kufru doslova to doňho natlačili. O jedenástej bolo ubytovacie zariadenie ako víchrom vymetené. Večer sme boli v Bukurešti. Medzitým, kým som poodišiel od auta, aby som si zadovážil nejaké informácie, **sa pri aute zastavovali chodci a ponúkali deťom v aute sladkosti, zákusky, obložené chlebíčky a iné dobroty. Tak prejavovali ich súcit s ľuďmi, ktorí prišli o vlast. Verím, že mnohí ponúkali z toho posledného, čo sami mali.**

Na druhý deň skoro ráno sme boli na veľvyslanectve spolu s množstvom iných dovolenkárov informovať sa o dianí doma. Koloval chýr, že v Maďarsku rodiny rozdeľujú do táborov, mužov zvlášť a ženy s deťmi zvlášť. Stránky púšťali do kancelárií po skupinách. Zatiaľ čo prvé skupiny dostávali do pasu pečiatky „Povolenie prejazdu cez Rakúsko do 31. decembra 1968“ u nasledujúcich skupín už žiadne časové obmedzenie nebolo. Z jednej kancelárie vyšiel pán, ktorý nebol oblečený ako dovolenkár. Ten na otázku o rozdeľovaní rodín v Maďarsku do táborov vyhlásil: „Práve som telefonoval s naším veľvyslancom v Maďarsku. Potvrdil mi, že takáto správa sa nezakladá na pravde. **Dámy, páni, garantujeme Vám bezpečnosť až po naše hranice.**“ „No, tomu sa povie, že sme v peknej kaši, keď reprezentant štátu garantuje bezpečnosť svojim občanom iba mimo vlastného územia“, pomyslel som si. „Ale napriek tomu cez Maďarsko sa nevrátim, tak zostávala opäť iba Juhoslávia“. Juhoslávia, Belehrad, budova veľvyslanectva otvorená, ale kancelárie zatvorené, v celej budove ani živej duše, ktorá by vedela podať akúkoľvek informáciu. „Pomôž si človeče, aj Pán Boh Ti pomôže“, tak som namieril na sever do Rakúska. Na cestách plno vojenských áut, po zuby ozbrojení vojaci. Pretože sme išli v ústrety neistej budúcnosti, považoval som za potrebné doplniť si všetky zásoby nielen pohonných hmôt, ale i plynu do variča. Čo ak bude treba deťom teplej stravy? Kde si v Maribore môžem kúpiť propán-butánový plyn? Kto to môže vedieť lepšie ako miestna polícia? Ale tá mala práve iné starosti ako aspoň vypočítať moju otázku. Po chodbách policajnej stanice o stenu poopierané ľahké guľomety, pušky, strelivo pri nich, ako v samoobsluže na Divokom Západe. Hektický zhon, akoby už každú chvíľu mal nasledovať útok na ochrancov zákona. Tak som sa nedozvedel, kde je predajňa plynu na varenie. Ešte dnes mám dojem, že keby som v tom zhone bol býval vzal do každej ruky jeden z guľometov a na krk prevesil po dva pásy nábojov do každého z nich

a pobral sa preč, by som bol perfektne zapadol do obrazu diania. To nebolo správne miesto na úvahy o hrdinskom odpore. Čím skorej do Rakúska. Rakúski colníci sa vôbec nezaujímali o to, či mám v pase povolenie od našich úradov vstúpiť do ich krajiny. Ich zaujímalo iba, či máme platné pasy a poistenie auta platné pre Rakúsko. Spýtali sa, aké cestovné úmysly máme a odporúčali nám, aby sme prenocovali v kempingu ešte pred Viedňou, táto je vraj preplnená. Poslúchli sme. Pri informačnom stredisku pred Viedňou nekonečné množstvo osobných áut, autobusov, mravenisko ľudí. Zadovážil som si mapu Viedne. V tom ma osloví spolužiak z gymnázia, vtedy už asistent na Slovenskej vysokej škole technickej v Bratislave, vracajúci sa z nejakého zájazdu so študentmi so žiadosťou, aby som im šoféroval autobus do Bratislavy, že niekto z nich prevezme moje auto. Vodič autobusu po zaparkovaní vyhlásil, že sa nevracia a dal mu kľúče od autobusu. Spolužiak vedel, že ja som mal vojenský vodičský preukaz oprávňujúci viesť všetky druhy motorových vozidiel aj s ťažkými prívesmi okrem záchranných vozidiel idúcich pod modrým svetlom a autobusov prepravujúcich osoby. „Mimoriadna situácia si vyžaduje mimoriadne riešenia“, argumentoval mi, aby ma presvedčil viesť autobus bez príslušných dokladov. Nevedel som, kam sa ďalej podejem, ale rozhodol som sa zostať pri rodine. Isto sa dostali domov aj bezo mňa. Vo Viedni opäť trasa ako v Bukurešti a Belehrade. Smer veľvyslanectvo. A tam opäť tá istá situácia ako v Belehrade. Foyer otvorený, chodby prístupné, kancelárie pozatvárané, opäť ani ducha. Zmena bola iba v tom, že kým som blúdil po budove, **prišla k autu istá dobrá viedenská duša s ťapšou plnou čerstvo napечených moravských buchiet a ponúkala všetkým.**

Znova bez akejkoľvek informácie som sa vydal smerom na Bratislavu. Oproti uháňali autá s našou poznávacou značkou, ale nepodarilo sa mi zastaviť ani jedno z nich a získať nejakú informáciu. Akoby boli mali všetkých čertov v päťach. Napokon zostal jeden vodič stáť, ale na otázku čo sa vlastne deje, aká je situácia odpovedal ospravedlnením, že nevie, lebo je v Rakúsku už dlhší čas na návšteve. Pripravil som sa na vstup do krajiny, kde zajtrašok znamená vlastne včerašok. Za čalúnením pri zadných sedadlách zmizol fotoaparát, expozimeter, filmy i prenosné rádio, pretože podľa šepkanej propagandy „osloboditelia“ sa radi nechávali „obdarovávať“ od oslobodených práve takýmito darčekom, ale nepohrdli ani v novinách zabalenou briketou, ktorú si prikladali k uchu ako prenosné rádio. Noviny patrili v krajinách, cez ktoré sme prechádzali, k bežným prostriedkom na balenie v obchodoch, ale okupanti prejavovali voči ním takú averziu, že ich zúriivo prenasledovali a ničili. Preto som podrobil obsah kufra dôkladnej cenzúre a oslobodil ho od každého kúska tlače, v ktorom bola zabalená akákoľvek maličkosť tak, že som tieto nebezpečné predmety schopné ohroziť socialistické vymoženosti strčil do bútlavého stromu pri ceste a pokračoval v ceste. Auto išlo stále pomalšie a pomalšie, rozhovory medzi cestujúcimi doslova zamrzli. **Bratislavský hrad bol bližšie pred nami ako Devínsky za nami, ale my sme boli na šťastie ešte na správnej strane Dunaja. Auto zastalo, otočilo sa a smerovalo mlčky späť do Viedne až zastalo v priestore starého arzenálu, ktorý bol plný vracajúcich sa z dovoleníek. Nikto sa nič nepýtal, ani ja som nič nehovoril, nič nevyvetľoval. Bola noc. Vonku i v dušiach.**

Ráno som sa snažil zorientovať v novom prostredí, hľadať nejakých známych od ktorých som chcel získať nejaké užitočné informácie. Našimi susedmi na parkovisku boli bezdetní manželia od Topolčian. Slovo k slovu, otázka k otázke čo a ako ďalej, v tom mi ten pán navrhne: Chodte do Švajčiarska a vyčkajte, ako sa bude situácia vyvíjať. Bolo už známe, že Švajčiari dávajú vstupné víza pre osoby postihnuté rovnakým údelom ako sme boli aj my. Slovo emigrácia nevysslovil nikto. Vybral som sa na švajčiarske vyslanectvo vyplniť a podať žiadosť o vízum, ale neurobili to obratom. Prislúbili nám dať vstupné víza na druhý deň. A potom už len 800 kilometrov nás delilo od krajiny, v ktorej som dúfal dostať lepšie správy o dianí vo vlasti. Ale prerátal som sa. Keď som sa nazdával, že sa blížim ku Švajčiarsku, moju nádej zmarila tabuľka s nápisom „Kniežatstvo Liechtenstein“. Zase jedna hranica, zase kontroly, papierovačky. Ale mýlil som sa. Colníci na tejto hranici boli označení švajčiarskym krížom a zdvorilo mi ukázali cestu ku stredisku vo východošvajčiarskom Buchse, v ktorom sa bežne vykonávali zdravotné prehliadky všetkých do krajiny vstupujúcich cudzincov. Nebol som na novom mieste ani tri hodiny, keď do strediska prišiel aj lekár delegácie Švajčiarskeho červeného kríža, s ktorým som sa zoznámil vo Viedni počas čakania na vízum a po vzájomnom pozdravení ma prekvapil otázkou, či už mám zamestnanie. Ako môžem mať, však som prišiel iba chvíľu pred Vami, nikoho nepoznám a nevyznám sa v tunajších zvyklostiach. Počkajte tu, povedal mi a za chvíľu prišiel s jedným pánom, ktorého mi predstavil: „Toto je Váš budúci zamestnávateľ.“ Bol to podnikateľ z Buchsu, ktorý vyhral súbeh na stavbu úseku diaľnice do Churu a potreboval technika na

Ilustračné foto

meračské práce spojené s výstavbou. Mal som prácu, neskôr sme si našli byt, začali ho zariaďovať, mali adresu, mohli nadviazať listové spojenie s rodičmi, aj keď som si uvedomoval, že cenzúra listov nie je vylúčená. A tak ako postupovala „normalizácia“ pomerov v republike, znižovala sa nádej na zlepšenie pomerov natoľko, že som sa koncom roka 1968 rozhodol požiadať o azyl. V tej časti mesta, kde sme bývali, bolo aj viacej slovenských rodín, ale so slabšími znalosťami nemčiny. Chodili za mnou, aby som im pomohol pri prekladaní, pri stykoch s úradmi. S niektorými z nich mám priateľské vzťahy dodnes.

Tlačová príprava Slovenských zvestí

Na jar 1969 som dostal poštou anketový lístok mne dovtedy neznámej skupiny Slovákov z okolia Zürich, či považujem za potrebné a vhodné založiť organizáciu Slovákov vo Švajčiarsku a aké by mali byť jej ciele. Potvrdil som potrebu takejto organizácie a pripojil zopár návrhov na jej činnosť. Aj ja som zakúsil, že pre tunajšiu verejnosť je pojem „Slovák, Slovensko“ skoro neznámy a málo osôb vôbec vie, ktorým smerom od Švajčiarska by mali Slovensko hľadať. Ešte v máji to istého roku autori anketového lístku vytvorili prípravný výbor pre založenie takejto organizácie a pozvali ma k spolupráci. Pozvanie som prijal, ale s bolesťou zisťujem, že som dnes posledný ešte žijúci člen tohto desaťčlenného jadra prípravného výboru.

Viacerí sa ma pýtali, či som dnes po 50. rokoch života vo Švajčiarsku viac Slovákom či Švajčiarom? Odpoveď je jednoduchá: Skutočnosť sa nedajú prekrúcať ani zamlčať. Jednou z takýchto neodškriepiteľných skutočností sú gény mojich predkov. Sú slovenské. A je neodškriepiteľná skutočnosť, že slovenský úrad v Bratislave vydal protizákonné rozhodnutie zabaviť ma slovenského štátneho občianstva preto, lebo ešte dávno predtým než slovo perestrojka uzrelo svetlo sveta som sa dožadoval, aby si Slováci spravovali svoje veci sami, aby mali svoj vlastný, demokratický štát. Skutočnosťou je, že zákonodarný orgán oslobodeného Slovenska svojím prvým zákonom o štátnom občianstve toto rozhodnutie o zbavení občianstva odobril a Ústavný súd moju sťažnosť na porušenie mojich práv odmietol prijať, hoci vtedajšie znenie Ústavy mi priznávalo toto právo. A za tejto situácie ma švajčiarski občania prijali za svojho. Nemám si ich za to vážiť, nemám byť vďačný?

Som Švajčiar slovenského pôvodu a napriek nepochopiteľnému postoju slovenských orgánov voči mne som mojim predkom vďačný. A žičím všetkým ich potomkom len to najlepšie.

Púť do Einsiedelnu 1971

Ďakujeme všetkým krajanom, ktorí sa podelili so svojimi spomienkami na osudný rok 1968.